

egy klipper kontúrjait őrzi a csendes öbölben,
várva, kitöltse a test és szól: Ki *beittad* az izzó
elmúlás számodra lehetséges ragyogását,
s újra magányba zuhantál, most bízd rám *magad!* Á, nem,
ritka eset, hogy két végső égbolt fedi egymást.

Szántó István

FEJES VONALZÓ

*Boldog, ki a csendes
középpontban pihen
(Ungvárnémeti Tóth László: Teiresias
szavai a Narcissus drámában)*

1

Azidőtájt, hogy Caspar David Friedrich – a valószínűleg hiteles kortársi visszaemlékezés szerint – csaknem teljesen üres, puritán sivárságú drezdai műtermében tájképein dolgozik, egy nyomorúságos, külpesti hónapos szobában Psyché vádjára, hogy Ficzkó, te merő Abstractumot írsz, Ungvárnémeti azt feleli, hogy himnuszai a por és sár felett szárnyalnak

...

2

„Ha valaki a jelenkor magyar irodalmában azt a költőt keresi, aki *par excellence* költő, csak az, vérmérséklete, gondolkozása, szíve szerint, sorsszerűen költő és semmi más, csak Marconnay Tiborban találja és találhatja meg.”
Ezt a csattanó tömörséget, ezt a kizáró egyértelműséget, ezt

a – biztos értékrend létezéséről való – meggyőződést nem gyengíti ez az (egyidejű) homályos terjengősség, ez a sokértelmű pontatlanság, a bizonyosságnak csupán ez az *akarása*. Fogalmazhatok így; s fogalmazhatok így: ezt a homályos terjengősséget, ezt a sokértelmű pontatlanságot, ezt a kunstwollenizűt nem egyértelműsíti ez az ugyanakkori lapidaritás, ez a kizáró egyértelműség, ez a meggyőződés. Ez a mondat lebegése: kiegyensúlyozottsága, nyugodt epikája mögött és alatt nem átlagos indulat forrong. Bizonyosnak egy dolog látszik: a megfogalmazás bátorsága, a tévedés kockázatát, az anatómát is vállaló őszinte szubjektivitása olvasójától a költészetről szóló bejáratott (semmitmondó?) szkémák újragondolását kényszeríti ki: az olvasó elutasító vagy egyetértő állásfoglalását. Még egy éve sincs, hogy megjelent a *Számadás*, Babits most dolgozza az *Újabb versek* darabjait újra és újra át, József Attila ez évben adja ki a *Nagyon fáj-t*, s ekkor a recensens Marconnay Tibor legfrissebb kötetéről szóló recenzióját a fenti megállapítással kezdi.

Ezt a majdnem minden esztétikai közmegegyezést sértő, a szakrilégium határát súroló (átlépő?), öngyilkos mondatot Hamvas Béla írja le, ezerkilencszázharminchatban.

3

Nem egy rendszerbe foglalt esztétika részeként. A mondat bizonyosságában, sommás-kíméletlen élességében, mely felzaklat és kimozdít, a szerzőnek a tárggyal s önmagával szembeni kérlelhetetlensége munkál, a diszkurzív logika kapaszkodóinak magától való ellökése, kiismerhetetlenebb és kevésbé belakott, az olvasói köztudat számára is veszélyesen idegen terület becserkészésének igénye, empátia és logika határán. A mondat anagógiás értelemben *erről* szól, s nem Marconnay kötetéről; a veszélyes írásról, és ami *itt* egy – a veszélyes életről. Par excellence, sorsszerűség – ennek a több mint virtuális esztétikának (Hamvasénak) kulcsfogalmai. Tisztázatlan fogalmai annak az irodalomeszménynek, az olyan irodalom akarásának, melyben élet és mű azonossága az alkotó

személyes sorsalakításában valósul meg. Bizonytalanság, elmosódó kontúrok; biztosan tudjuk, hogy a par excellence mi *nem* (nem kulturáltság, nem műveltség, nem virtuóz nyelvkezelés, nem őszinteség, nem magakelletés, nem hírnév) de nem tudjuk, hogy akkor *mi*. Ez a művész(et) eszmény (mert már régen nem Marconnayra figyelünk!) meghatározhatatlanságában, törvényen kívüliségében valami – szélesebb értelmű – időn kívülit is jelent, valami nem történeti léptékkal mérhető tradicionálisat. A Caspar David kortárs nemde úgy mondja: „a belső képi világot minden külsődleges tárgy zavarja.”

Marconnay *Világtükör*-ében egyébként Hamvast leginkább a kötet legtöbb versének formája izgatta. A szonetté.

4

A szonettet őszintétlen, szenvtelen ügyességgel, virtuóz aranyművességgel vádoló Babitsnak alighanem csak részleges igazsága van. Mert a szenvtelenség vádja a szonettnek mint formának (tizennégy sor, kötött rímképlet), a magyarul verselők formaraktárának legújabb szerzeményének, a magyar versirodalom legfrissebb (ám hamar prostituálódó) kihívásának szól, de nem szól a szonettnek, mint világnézetnek, a márványbavésott időtlen és a fölényes(kedő) aktuális – nem is annyira vad – házasságának, a szonett egyenlő világnézet *akarásának*. Hiszen trükkök, mutatványok, bravúrok mellett és *fölött* semmi sem annyira jellemző e formára, mint súly és ünnep, gravitas és solemnitas. A szonett nem technika, nem fogás (ahogy persze az esszé sem, a regény sem), hanem a világnak egy bizonyos, pontosan meg nem határozható, mégis jelenlevő átélése s értelmezése. Empátia és világlátás. Szonettíró tehát az, aki a világot *így akarja* vagy *így tudja* látni, aki a pillanatot kívánja megállítani (márványba vésni?), a kép bilincsébe verni – tizennégy sor, kötött rímképlet –, mert tudja: a világtól ez a legtöbb, amit kaphat, a teljes kép, az eidol.

Ennek a több mint virtuális esztétikának (Hamvasénak)

kulcsmondata úgy hangozhatna, hogy a költő nem léttartalmak kifejezője, hanem léttartalmak megjelenése, aki az általa nem kifejezett, de megjelenített (megvalósított, meglelkesített) létértelmezés felől közelítendő meg, akinél a szó már nem szól, hanem *van*.

5

Kenyeres Imre Hamvas Bélát kérte fel Weöres negyedik verseskötetének, a *Medúza* recenzálásra. Hogy Weöres Sándor valami egészen merészre és újra tesz kísérletet a magyar költészet történetében (azaz, precízebben: tabula rasa teremtésére), Hamvas számára akkor már pillanatig sem kétséges. E Diáriumbeli, 1944-ben megjelent írásában e tény súlyának mértékében Hamvas kíméletlen vele. Weöres ujjong. „Szerintem Hamvas kritikája zseniális, roppantul örültem neki...”

Weöres Hamvas olvasatában akkor páratlan, mikor nem kíván többet, mint a világból a képet percipiálni, az eidolt megtalálni, képben rögzíteni a világot, belépni a már nem és a még nem, a megtorpanás és a nekilendülés közötti senki földjére. Akkor érzi kivételesen áttetszőnek és intenzívnek, mikor az összes mesterség problémákat a létezési problémáknak veti alá, mikor az absztrakt rend világában való otthonléttel ajándékozza meg olvasóját. Ha a létezés határait tolja kijebb. (a mai költészet) „a dolgok szubsztanciájába kell hogy hatoljon... ne 'valamiről', hanem 'valamit' beszéljen.” Ezek már Weöres szavai. Hamvas nemde úgy mondja: nem a léttartalmak kifejezője, *de megjelenítője*.

A szonett nem végcél e beszéd- s gondolkodásmód kijelölte, a redukció, azaz az esztétikán túli (innen?) irányában vezető úton. Szonettből az egysoros, az egysorosból az egyszavas versek felé tolódik el a súly, a képből a kép mögötti felé, az eufóniából az akusztikába, zörejek, morajok, a csend, a keats-i viewless wing világába, az olyan sorok világába, mint „az ökölnyi köveket én morzsoltam szét rovarállkapcsommal”. A reflexív költészettől addig a költészetig, ahol minden be-

széd paradoxszá, sőt negatívvé válik, addig a költőig, aki egyszerre tud a kő fájdalomáról és az állkapocs mohóságáról. Az ön-falástól, ön-marcangolástól a szemünk láttára sem megrettenő, autophag költőig és költészetig. A test művészetéig, a testtel, a testen történő művészetig, ha tetszik, a body-art-ig.

Egyébként, ha Ungvárnémeti *csendes középpontját* némi önkénnel, de nem teljesen pontatlanul franciára fordítom, Valéry kedvenc szókapcsolatát kapom, az *attitude centrale*. Mindkettejüknél valami áttetsző fényességről, egy talpalatnyi helyről, egy extramundiális pontról van szó.

Ungvárnémeti koszos hónapos szobájáról, Caspar David sívár műterméről, a terem egyetlen díszéül szolgáló, falra akasztott fejes vonalzóval.